

УДК 338.2:339.9

Назаров М.І.*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри міжнародної економіки
Університету державної фіскальної служби України***Нізельська М.А.***студентка
Навчально-наукового інституту економіки,
оподаткування та митної справи
Університету державної фіскальної служби України***Nazarov Mykola***Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Associate Professor of International Economics
University of the State Fiscal Service of Ukraine***Niselska Mariia***Student
NII Economics, Taxation and Customs Affairs
University of the State Fiscal Service of Ukraine*

ЕНЕРГЕТИЧНА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ ЕСКАЛАЦІЇ МІЖНАРОДНИХ КОНФЛІКТІВ

ENERGY SECURITY OF UKRAINE IN THE MODERN CONDITIONS OF EXCELLENCE OF INTERNATIONAL CONFLICTS

АНОТАЦІЯ

У статті проаналізовано основні тенденції розвитку енергетичного сектору України в сучасних геополітичних умовах. Охарактеризована сутність категорії «енергетична безпека», визначено роль та місце енергетичної безпеки у системі національної безпеки України. Проведено оцінку стану і динаміки рівня енергетичної безпеки України впродовж 2011–2016 рр. Виявлено основні чинники зміцнення енергетичної безпеки України у 2016 р.: зниження енергомісткості ВВП та посилення диверсифікації джерел постачання і видів використовуваних енергоносіїв. Визначено стан енергетичної безпеки України під впливом міжнародного конфлікту з Росією та геополітичних трансформацій. Виокремлено наявні проблеми стосовно енергетичної безпеки України та запропоновано вектор шляхів їх вирішення. Доведено, що в умовах глобалізаційних викликів перед енергетичною безпекою України постає важливе завдання – забезпечити стабільне виробництво та використання енергії для поліпшення економіки країни та рівня якості життя громадян.

Ключові слова: енергетична безпека, міжнародний конфлікт, геополітичні трансформації, енергетичний сектор, енергоресурси, енергоємність ВВП.

АННОТАЦИЯ

В статье проанализированы основные тенденции развития энергетического сектора Украины в современных геополитических условиях. Охарактеризована сущность категории «энергетическая безопасность», определены роль и место энергетической безопасности в системе национальной безопасности Украины. Проведена оценка состояния и динамики уровня энергетической безопасности Украины на протяжении 2011–2016 гг. Выявлены основные факторы укрепления энергетической безопасности Украины в 2016 г.: снижение энергоёмкости ВВП и усиление диверсификации источников и видов используемых энергоносителей. Определено состояние энергетической безопасности Украины под влиянием международного конфликта с Россией и геополитических трансформаций. Выделены существующие проблемы энергетической безопасности Украины и выдвинуты предложения о путях их решения. Доказано, что в условиях глобализационных вызовов перед энергетической безопасностью Украины

стоит важная задача – обеспечить стабильное производство и использование энергии для улучшения экономики страны и качества жизни граждан.

Ключевые слова: энергетическая безопасность, международный конфликт, геополитические трансформации, энергетический сектор, энергоресурсы, энергоёмкость ВВП.

ANNOTATION

The article analyzes the main tendencies of the development of the energy sector of Ukraine in modern geopolitical conditions. Characterized the essence of the category "energy security", the role and place of energy security in the system of national security of Ukraine is determined. An estimation of the state and dynamics of the level of energy security of Ukraine during 2011–2016 was conducted. The main factors of strengthening energy security of Ukraine in 2016 are identified: reduction of energy intensity of GDP and increased diversification of sources and types of energy carriers used. The state of energy security of Ukraine is determined under the influence of the international conflict with Russia and geopolitical transformations. Also, existing problems on energy security of Ukraine are highlighted and proposals are made on ways of their solution. The transformational processes of globalization create a number of common threats and challenges for both the individual and the world as a whole. That is why humanity faces the urgent task of solving a number of environmental, demographic, food and energy issues. This mainly affects developed countries, because they each year need more and more energy resources. In today's complex geopolitical conditions, ensuring the development of the energy sector of Ukraine in accordance with the security criteria for optimistic forecasts of changes in key internal factors is possible only under the condition of a comprehensive reform of energy extraction and import, production, use and distribution of electricity. The main task is to preserve the tendency to reduce the energy intensity of GDP by restructuring the economy and increasing the share of services and high-tech industries in GDP, improving the efficiency of energy use by enterprises of the old industries and carrying out their technical modernization. In the course of the study, it was proved that, in the context of globalization challenges to Ukraine's energy security, an important task is to ensure stable production and use of energy in order to influence the

improvement of the country's economy and improve the quality of life of citizens.

Key words: energy security, international conflict, geopolitical transformations, energy sector, energy resources, energy intensity of GDP.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Трансформаційні процеси глобалізації створюють низку загальних загроз та викликів як для окремої людини, так і світу в цілому, тому перед людством постає завдання невідкладного вирішення низки проблем екологічного, демографічного, продовольчого та енергетичного характеру. Остання група проблем постає найбільш актуальною, оскільки відомо, що ресурси є вичерпними, а людські потреби – безмежними. Переважно це стосується розвинених країн, тому що вони з кожним роком потребують усе більше енергетичних ресурсів. Але необхідно приділити особливу увагу країнам, що розвиваються, оскільки в умовах «енергетичних війн» вони стають учасниками і в результаті жертвами міжнародних конфліктів. Яскравим прикладом сьогодення є Україна, яка втратила значну частину ресурсомістких територій в умовах багатогранних відносин протистояння між країнами НАТО та Росією. Таким чином, набуває актуальності необхідність локалізації утворених проблем та виокремлення шляхів їх вирішення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спираються автори. Дослідженням теоретико-методологічних засад та актуальних питань енергетичної безпеки України займалися такі вітчизняні науковці: І. Бабець, Л. Єфімцева, М. Земляний, О. Бараннік, О. Колашнікова, К. Маркевич, О. Михайлюк, О. Охріменко, Ю. Свірчевська, П. Стучинська, С. Ткаченко та ін. Незважаючи на значну кількість досліджень, під плином часу формуються зміни, що потребують висвітлення наукового погляду.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є визначення стану енергетичної безпеки України під впливом міжнародного конфлікту з Росією та геополітичних трансформацій, виокремлення наявних проблем та пошук шляхів їх вирішення.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Для повноти розуміння досліджуваного об'єкта необхідно зазначити, що початок проблематики енергетичної безпеки прослідковується від появи поняття «безпека» з античних часів у роботах Платона та Аристотеля [1].

Відкритим продовженням можна відзначити дослідження Г. Гегеля щодо взаємозалежності безпеки держави, людини та власності у роботі «Філософія права» [2].

У результаті назрівання значної потреби суспільства у стабільності відбулося формування нової категорії «національна безпека», що отримала офіційне визнання після створення

Ліги Націй [1]. Тлумаченням нового поняття займалися багато науковців, політиків, економістів та військових, зокрема Г. Браун [3], А. Векес, К. Норр, Д. Кауффман, А. Архарія, С. Уолфес [4].

Серед вітчизняних науковців у даній сфері необхідно відзначити вчених Національного інституту стратегічних досліджень при Президентові України. Так, на думку О. Шнипко, складником національної безпеки повинна бути економічна безпека, а основними принципами її формування є законність, дотримання прав і свобод громадян, відповідність внутрішнім та зовнішнім загрозам [4]. Ідея про те, що інтереси суспільства і держави є основою національної безпеки за умови забезпечення оптимального розвитку самою державою, належить В. Білоус, Г. Ситник і Н. Нижник [5].

Найбільш удалим визначенням національної безпеки є пропозиція Фонду міжнародної безпеки ЮНЕСКО, оскільки воно включає всі необхідні аспекти існування суспільства в збалансованій державі [2].

Але необхідно зазначити, енергетична безпека є найважливішим складником національної безпеки, оскільки вона виступає базовою передумовою розвитку економіки, а тому і забезпечення усіх видів життєдіяльності суспільства.

Як і в більшості випадків, розуміння дефініції «енергетична безпека» є дуже розгалуженим та неоднозначним, що спричинено різноманітністю світогляду науковців, тому в результаті аналізу різноманітних підходів нам удалося підібрати найбільш асимільовані до сучасних умов визначення (табл. 1).

У процесі огляду наукової літератури та нормативно-законодавчих джерел було відзначено невід'ємність енергетичної безпеки від економічної, що зазначалося раніше.

Перед тим як почати безпосередній огляд сучасного стану енергетичної безпеки України, необхідно переглянути чинники впливу на неї. Так, С. Ткаченко зазначає, що «енергетична безпека України формується під дією багатьох чинників, які умовно можна поділити на зовнішні та внутрішні» [12]. До зовнішніх він відносить характер посилення міждержавних економічних і політичних суперечностей, що ведуть до зміни політичної карти світу, світовий рівень розвитку науки і техніки, що передбачає впровадження новітніх технологій та модернізацію виробництва з метою енерго- та ресурсозбереження, коливання світових цін на нафту та природний газ, що одразу ж позначається на собівартості виробленої продукції. А внутрішні представлено у вигляді групи чинників, до яких віднесено:

- географічне положення, що робить Україну сполучною ланкою транзиту між нафтовими країнами Каспійського регіону та країнами Європи;

- природні умови та ресурси, що зумовлено наявністю джерел енергоресурсів на території

країни та кліматичними умовами застосування альтернативних джерел енергії;

- виробничий потенціал, який характеризується значною енергоємністю й енергозалежністю виробництва та власним виробництвом енергії;

- політичний потенціал, тобто впливовість країни на процеси розвитку в енергетичній сфері.

Але необхідно відзначити те, що в результаті геополітичних впливів та трансформацій частина зовнішніх та внутрішніх чинників стають взаємопов'язаними та взаємодоповнюючими, оскільки відбулася втрата значної частини території України разом зі стратегічними ресурсами.

Згідно з даними аналітичної доповіді О. Михайлюк та О. Калашникова «Енергетична безпека України в Чорноморському регіоні» [13], на початок 2010 р. початкові сумарні ресурси вуглеводнів українського сектору акваторій Чорного і Азовського морів оцінювалися в обсязі 1,5 млрд т умовного палива, у тому числі: Північно-Західний шельф Чорного моря – 604 млн т у. п.; континентальний схил і глибоководна западина Чорного моря – 346 млн т у. п.; Прикерченський шельф Чорного моря – 257 млн т у. п.; акваторія Азовського моря – 324 млн т у. п. Для розроблення даних родовищ планувалося підписання угоди з компанією Vanco Prykerchenska з обсягом інвестицій 15 млрд доларів США на весь період.

Таким чином, у результаті анексії АР Крим Російська Федерація, претендуючи на морські території, відмежувала значні запаси вуглеводнів, зокрема Україна втратила 927 млн т у. п., що становить майже 68% від усього обсягу в Чорноморському регіоні.

Важливим для України є досвід забезпечення енергетичної безпеки провідних країн та об'єднань світу. Так, політика Європейського Союзу свідчить, що головні цілі вдосконалення енергетичної безпеки полягають в управлінні зовнішньою енергетичною залежністю та попитом на енергоресурси, розширенні діапазону внутрішніх джерел енергії, забезпеченні доступу до зовнішніх енергоресурсів та створенні резервних запасів [14].

Загальні тенденції та досягнуті результати щодо рівня енергоємності ВВП в основних країнах світу протягом 2011–2016 рр. наведено на рис. 1.

Головною внутрішньою загрозою енергетичній безпеці України залишається висока енергоємність ВВП. Загальносвітова тенденція енергоспоживання характеризується зниженням енергоємності ВВП з 0,25 у 2011 р. до 0,19 т н.е./1000 дол. США (у цінах 2010 р.) у 2014 р., у країнах – членах ОЕСР – з 0,14 до 0,11 відповідно. Аналогічна тенденція також характерна і для України, хоча порівняно з розвиненими країнами та сусідніми європейськи-

Таблиця 1

Визначення поняття «енергетична безпека» за різними підходами

Автор(и)/джерело	Визначення
Є. Сухін [6]	Енергетична безпека – це спроможність держави забезпечити максимально надійне, технічно безпечне, екологічно прийнятне та обґрунтовано достатнє енергозабезпечення економіки й населення, а також гарантоване забезпечення можливостей керівництва держави у формуванні і здійсненні політики захисту національних інтересів у сфері енергетики без надмірного зовнішнього та внутрішнього тиску в сучасних та прогнозованих умовах
М. Суходоля [7]	Енергетична безпека – це стан захищеності життєво важливих «енергетичних інтересів» особистості, суспільства, держави від внутрішніх і зовнішніх загроз, що забезпечує безперервне задоволення споживачів економічно доступними паливно-енергетичними ресурсами прийнятної якості за нормальних умов й у надзвичайних ситуаціях
М. Земляний [8]	Енергетична безпека країни – стан її захищеності від загроз енергетичного характеру
Міжнародне енергетичне агентство [9]	Енергетична безпека – це безперервний доступ до енергетичних ресурсів за доступною ціною
Постанова КМУ «Про концепцію діяльності органів виконавчої влади у забезпеченні енергетичної безпеки України» [10]	Енергетична безпека – це своєчасне, повне і безперервне забезпечення паливом та енергією необхідної якості матеріального виробництва, невиробничої сфери, населення, комунально-побутових й інших споживачів; запобігання шкідливому впливу на довкілля; транспортування, перетворення і споживання паливно-енергетичних ресурсів в умовах сучасних ринкових відносин, тенденцій та показників світового ринку енергоносіїв
Методичні рекомендації щодо розрахунку рівня економічної безпеки України [11]	Енергетична безпека – це стан економіки, що сприяє ефективному використанню енергетичних ресурсів країни, наявності на енергетичному ринку достатньої кількості виробників та постачальників енергії, а також доступності, диференційованості та екологічності енергетичних ресурсів
Енергетична стратегія України на період до 2030 р. [22]	Енергетична безпека – це спроможність держави забезпечити ефективне використання власної паливно-енергетичної бази, здійснити оптимальну диверсифікацію джерел і шляхів постачання в Україну енергоносіїв для забезпечення життєдіяльності населення та функціонування національної економіки у режимі звичайного, надзвичайного та стану війни, попередити різкі цінові коливання на паливно-енергетичні ресурси або ж створити умови для безболісної адаптації національної економіки до нових цін на ці ресурси на світових ринках

Джерело : сформовано на основі [6–11; 22]

ми країнами вітчизняна економіка й надалі споживає багато енергетичних ресурсів. Енергоємність ВВП України в 2014 р. знизилася до 0,298 т н. е./1000 дол. США (у цінах 2010 р.) порівняно з 2011 р. (0,334 т н. е./1000 дол. США (у цінах 2010 р.)), що є вищим, ніж показники

Німеччини (0,08), Угорщини (0,17) чи Польщі (0,18) [14; 15].

Але в 2016 р. порівняно з 2015 р. енергоємність зросла на 0,006 т н. е./1000 дол. США.

При цьому варто зауважити, що таке зниження енергоємності ВВП в Україні є наслідком

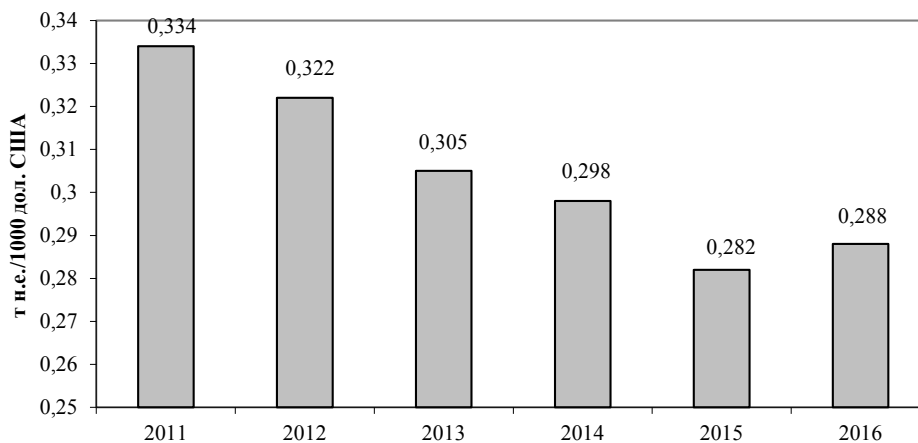

Рис. 1. Динаміка енергоємності ВВП України

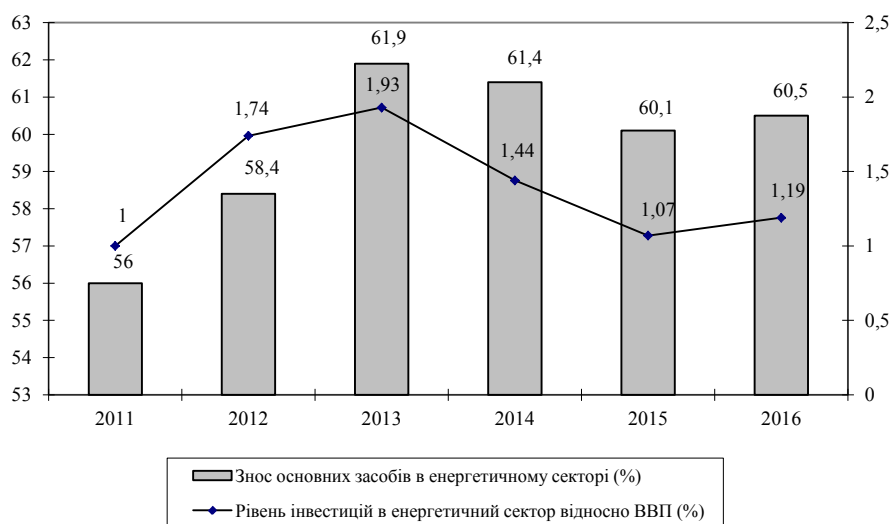

Рис. 2. Динаміка технічного стану підприємств енергетичного сектору України

Джерело: авторська розробка за даними [17–19]

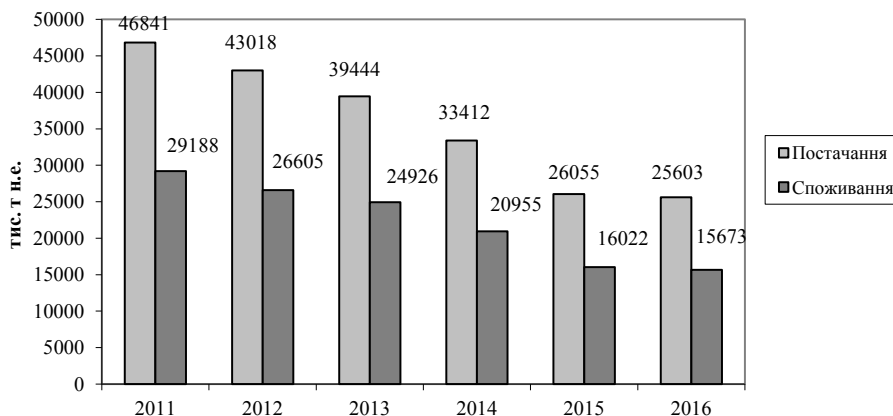

Рис. 3. Постачання та споживання природного газу в Україні

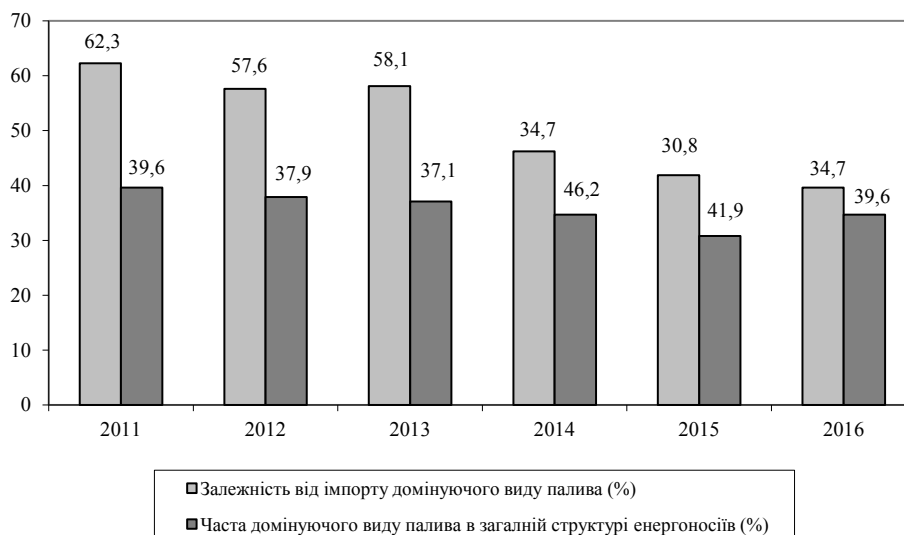

Рис. 4. Динаміка диверсифікації джерел постачання енергоносіїв

скорочення обсягів виробленої промислової продукції. Це підтверджується зниженням індексу промислового виробництва з 108% у 2011 р. до 84,6% у 2015 р. Рівень енергомосткості ВВП в Україні залишається на високому рівні через неефективну структуру виробництва, в якій переважають енерговитратні галузі промисловості (металургія, хімічне виробництво, паливно-енергетичний сектор, добувна промисловість), що споживають багато енергетичних ресурсів та електроенергії внаслідок використання застарілих технологій та обладнання. Технологічна відсталість підприємств енергетичного сектору проявляється через високий ступінь зносу основних засобів і зумовлена недостатніми обсягами фінансування технологічного оновлення підприємств (рис. 2) [16].

Істотною загрозою з погляду енергомосткості економіки є низька ефективність теплоенергетичного сектору, транспортування та розподілення електроенергії та тепла. Середня ефективність використання вугілля в тепловій електроенергетиці України є майже у півтора рази нижчою, ніж в комерційно доступних технологіях, а втрати електроенергії в мережах – вищі у два рази, ніж у Німеччині та США [20, с. 24].

Обсяги газу власного видобутку не здійснюють належного забезпечення повною мірою потреб економіки України, що зумовлює певні загрози не лише економічного, а й політичного характеру. Незважаючи на тенденцію скорочення споживання газу суб'єктами економіки (переважно за рахунок зниження обсягів промислового виробництва), шляхом залучення вітчизняних джерел забезпечується лише 50% обсягу потреб економіки у цьому енергоносії (рис. 3).

Дані енергетичного балансу України про обсяги імпорту та виробництва вугілля свідчать про зростання загрози виникнення залежності від зовнішніх джерел постачання даного енергоресурсу та збереження технологічної відста-

лості теплоелектростанцій. Суттєве зниження внутрішнього виробництва вугілля має тенденцію до збільшення обсягів його імпорту, що в результаті, враховуючи умови обмеженого вибору постачальників (найбільші надходження вугілля до України у 2015 р. – зі США, Росії та Казахстану), зумовлює посилення загрози недостатньої диверсифікації джерел енергоресурсів і призводить до технологічної залежності виробництва від використання одного виду енергоносія.

Ступінь диверсифікації постачання енергоносіїв оцінюється за рахунок таких показників, як рівень залежності від імпорту домінуючого палива та частка домінуючого ресурсу в загальному споживанні енергоносіїв. Динаміка цих показників упродовж 2007–2015 рр. характеризується спадною тенденцією (рис. 4), що свідчить про позитивні зміни в енергетиці. Водночас енергія з відновлювальних джерел становила лише 3%, у тому числі отримана з біопалива та відходів – 2,3% [16].

Проведений аналіз динаміки ключових показників функціонування енергетичного сектора України в 2011–2016 рр. не дає змоги зробити однозначний висновок щодо стану енергетичної безпеки. Використовуючи згадану вище систему індикаторів, можна провести оцінку стану та проаналізувати динаміку рівня енергетичної безпеки України за рахунок методичного підходу, який передбачає розрахунок інтегрального показника.

Високий рівень залежності країн ЄС від зовнішніх джерел енергопостачання (за імпортом вони посідають перше місце, за експортом – друге) визначає концепцію енергетичної безпеки в ЄС, яка спирається на «безпеку постачання» енергетичних ресурсів із доступних та сталих зовнішніх джерел на довгостроковій основі. У ЄС розроблено комплекс зовнішньополітичних та зовнішньоекономічних заходів, а також програми співробітництва в галузі енергетики

з багатьма країнами, що мають відношення до енергетичних інтересів ЄС, а саме Європейську енергетичну хартію, яка являє собою політичну декларацію з енергетичного співробітництва, Договір до неї, Протокол до Енергетичної хартії з питань енергетичної ефективності та відповідних екологічних аспектів. Сьогодні ЄС активно розвиває енергодіалог із Росією, а також із країнами Кавказу, Центральної Азії та Східної Європи з метою зміцнити свою енергобезпеку [21].

США є одним із найважливіших гравців на світовому енергетичному ринку. Вони є найбільшим споживачем та виробником енергетичних ресурсів, координують енергетичну політику промислово розвинених країн світу. Головна мета у сфері зовнішньої енергетичної політики США – підвищення енергетичної безпеки разом зі зміцненням та розвитком глобальної енергетичної безпеки за рахунок усунення перебоїв у постачаннях енергоресурсів і різких коливань світової цінової політики на енергоносії, а також забезпечення збереження власних запасів нафти. Для досягнення своїх цілей країна намагається збільшити можливості доступу до світових енергетичних ресурсів.

Геостратегічне положення та наявність значних нафтогазових ресурсів визначають роль Росії на енергетичному ринку. Ця країна господарює над потужною трубопровідною системою, що об'єднує держави по осі Європа – Азія. Попри це, Росія такою посідає вищі позиції за експортом природного газу та нафти, тому енергоносії у зовнішній торгівлі є важливим складником її зовнішньої політики. Сьогодні Росія опановує роль відокремленого учасника світового обороту енергоресурсів та намагається інтегруватися у світовий енергетичний простір.

Для США, країн ЄС та Російської Федерації Україна виступає особливою зоною їхніх інтересів, тому забезпечення енергетичної, економічної та національної безпеки є стратегічним завданням нашої держави.

Висновки з цього дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. У сучасних складних геополітичних умовах забезпечити розвиток енергетичного сектору України відповідно до критеріїв безпеки за оптимістичними прогнозами зміни ключових внутрішніх чинників можливо лише за умови проведення комплексної реформи, що стосується сфер видобування та імпорту енергоносіїв, виробництва, використання та розподілу електроенергії. Основними завданнями залишаються збереження тенденції до зменшення енергомісткості ВВП за рахунок реструктуризації економіки та збільшення частки послуг і високотехнологічних галузей промисловості у ВВП, поліпшення ефективності використання енергії підприємствами старопромислових галузей і проведення їх технічної модернізації.

Зниження загрози зростання частки вугілля антрацитної групи у загальному обсязі первинних енергоносіїв повинно забезпечуватися

за рахунок одночасного збільшення глобальної обсягів власного видобутку природного газу, технічної модернізації підприємств енергетичного сектору, розвитку відновлювальних джерел енергії, зокрема ТЕС, і створення технічного потенціалу для використання інших видів палива.

Майбутні дослідження енергетичної безпеки повинні містити у собі обґрунтування перспективних напрямів наднаціонального співробітництва України для розв'язання проблеми забезпечення економіки енергією в умовах реалізації певних загроз, наприклад таких, як: недостатні обсяги власного видобутку енергоносіїв (вугілля, газ), припинення транзиту природного газу з Росії до країн ЄС через територію України, технологічна недосконалість енергетичних підприємств та використання енергомістких технологій у виробничому секторі.

В умовах глобалізаційних викликів перед енергетичною безпекою України постає важливе завдання – забезпечити стабільне виробництво та використання енергії для поліпшення економіки країни та рівня якості життя громадян.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Єфімцева Л.О. Енергетична безпека в Україні: суть, походження та перспективи. *Історія аграрної економічної думки*. 2014. № 5. С. 85–91.
2. Соціальна безпека: теорія та українська практика : монографія / І.Ф. Гнибіденко та ін. ; за ред. І.Ф. Гнибіденка, А.М. Колота, В.В. Рогового. Київ : КНЕУ, 2006. 22 с.
3. Brown in UK's new prime minister 2016. URL: http://news.bbc.co.uk/2/hi/uk_news/politics/6245682.stm.bbc (дата звернення: 04.04.2019).
4. Воропай Н.И. Электроэнергетика и экологические аспекты национальной безопасности. 2000. № 3. С. 7–15.
5. Нижник Н.Р., Ситник Г.Л., Білоус В.Т. Національна безпека України (методологічні аспекти, стан і тенденції розвитку) : навчальний посібник. Ірпінь, 2000. 304 с.
6. Сухін Є.І. Нетрадиційна енергетика як фактор економічної безпеки держави. Київ, 2005. 38 с.
7. Суходоля О.М. Енергоефективність економіки у контексті національної безпеки: методологія дослідження та механізми реалізації. Київ, 2006. 400 с.
8. Земляний М.Г. До оцінки рівня енергетичної безпеки. Концептуальні підходи. *Стратегічна панорама*. 2009. С. 56–64.
9. Міжнародне енергетичне агентство. Київ, 2013. URL: <https://www.iea.org/topics/energysecurity/subtopics/whatisenergysecurity> (дата звернення: 05.04.2019).
10. Про концепцію діяльності органів виконавчої влади у забезпеченні енергетичної безпеки України : Постанова Кабінету Міністрів України від 19 січня 1998 р.
11. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України : Наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 29.10.2013 № 1277/2013. URL: http://cct.com.ua/2013/29.10.2013_1277.htm (дата звернення: 16.04.2019).
12. Ткаченко С.В. Енергетична безпека України в умовах глобалізації світової економіки. *Проблеми матеріальної культури. Географічні науки*, 2013. С. 119–120.

13. Михайлюк О.Л., Калашникова О. Є. Енергетична безпека України в Чорноморському регіоні: аналітична доповідь. Одеса : Фенікс, 2011. 53 с.
14. Key World Energy Statistics from the IEA, 2013. URL: https://energiatagud.ee/img_auth.php/e/ef/IEA._Key_World_Energy_Statistics._2013.pdf (дата звернення: 18.05.2019).
15. Key World Energy Statistics from the IEA, 2016. URL: <https://www.iea.org/publications/freepublications/publication/KeyWorld2016.pdf> (дата звернення: 05.05.2019).
16. Бабець І.Г. Забезпечення енергетичної безпеки України в умовах геополітичних трансформацій. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. 2017. Вип. 132. С. 125–138.
17. Валовий внутрішній продукт України у 2000–2016 рр. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 09.05.2019).
18. Вартість основних засобів у 2000–2016 рр. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 09.05.2019).
19. Капітальні інвестиції за видами економічної діяльності. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 09.05.2019).
20. Нова енергетична стратегія України до 2020 року: безпека, ефективність, конкуренція. Базовий варіант для обговорення із громадськістю. Київ, 2018. URL: [http://www.razumkov.org.ua/upload/Draft20Strategy_0020\(7\).pdf](http://www.razumkov.org.ua/upload/Draft20Strategy_0020(7).pdf) (дата звернення: 09.05.2019).
21. Імпортно-експортна політика України в енергетичній сфері: стратегічні пріоритети / за заг. ред. А. Шевцова ; Регіональна філія Нац. ін-ту стратегічних досліджень у м. Дніпропетровську. Дніпропетровськ, 2005. 148 с.
22. Пабат А. Сутність та основні поняття енергетичної безпеки як складової економічної безпеки. *Проблеми науки*. 2011. № 8. С. 26–30.
8. Earthman M.G. (2009) Do ocinky rivnja energhetichnoji bezpeky. Konceptualjni pidkhody [To estimate the energy level without the percentage of pitch. Conceptual approaches] vol. 2, pp. 56-64.
9. Mizhnarodne energhetichne aghentstvo [International Energy Agency] Available at: <https://www.iea.org/topics/energysecurity/pubtvcis/woatienergysecurity/>
10. Pro koncepciju dijajlnosti orghaniv vykonavchoji vlady u zabezpechenni energhetichnoji bezpeky Ukrainy. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy (1998)[About the concept of activity of executive bodies in ensuring energy security of Ukraine] Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated January 19, 1998 no. 48, pp. 71.
11. "Pro zatverdzhennja Metodychnykh rekomendacij shhodo rozrakhunku rivnja ekonomichnoji bezpeky Ukrainy" nakaz Ministerstva ekonomichnoho rozvytku i torghivli Ukrainy(2013) [Order of the Ministry of Economic Development and Trade of Ukraine "On Approval of Methodological Recommendations for Calculating the Level of Economic Security of Ukraine"] no. 1277 dated October 29, 2013 Available at: http://cct.com.ua/2013/29.10.%2013_1277.htm.
12. Tkachenko S.V.(2013) Energhetichna bezpeka Ukrainy v umovakh globalizaciji svitovoi ekonomiky. [Energy Security of Ukraine in the Conditions of Globalization of the World Economy] Problems of Material Culture – Geographical Sciences, pp. 119-120.
13. Mykhailiuk O.L., Kalashnikova O. E.(2011) Energhetichna bezpeka Ukrainy v Chornomorskomu rehionii: analitichna dopovidj. [Energy Security of Ukraine in the Black Sea Region: An Analytical Report] Odessa: Phoenix, pp. 53.
14. Key World Energy Statistics from IEA(2013) Available at: https://energiatagud.ee/img_auth.php/e/ef/IEA._Key_World_Energy_Statistics._2013.pdf.
15. Key World Energy Statistics from the IEA (2016) Available at: <https://www.iea.org/publications/freepublications/publication/KeyWorld2016.pdf>
16. Babets I.G. (2017) Zabezpechennja energhetichnoji bezpeky Ukrainy v umovakh gheopolitychnykh transformacij. [Providing energy security of Ukraine in the conditions of geopolitical transformations]/ Current problems of international relations, vol.132, pp. 125-138 .
17. Valovij vnutrishnij produkt Ukrainy u 2000–2016 r. (2016) [Gross domestic product of Ukraine in 2000-2016] Available at: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
18. Vartistjosnovnykh zasobiv u 2000–2016r. (2016)[The cost of fixed assets in 2000-2016] Available at: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
19. Kapitaljni investyciji za vydamy ekonomichnoji dijajlnosti [Capital investments by types of economic activity] Available at: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
20. Nova energhetichna strateghija Ukrainy do 2020 roku: bezpeka, efektyvnistj, konkurencija. Bazovij variant dlja obghovorennja iz ghromadsjkistju. [The new energy strategy of Ukraine till 2020: safety, efficiency, competition. The basic option for discussion with the public] Available at: [http://www.razumkov.org.ua/upload/Draft20Strategy_0020\(7\).pdf](http://www.razumkov.org.ua/upload/Draft20Strategy_0020(7).pdf).
21. A. Shevtsova (2005) Importno-eksporna polityka Ukrainy v energhetichnij sferi : strateghichni priorytety [Import-Export Policy of Ukraine in the Energy Sector: Strategic Priorities] Committees. edit; Regional branch of the National other strategic studies in Dnipropetrovsk. Dnipropetrovsk, pp. 148 p.
22. Pabat A.(2011) Sutnistj ta osnovni ponjattja energhetichnoji bezpeky jak skladovoi ekonomichnoji bezpeky. [The essence and basic concepts of energy security as a component of economic security] Problems of science, no. 8, pp. 26-30.

REFERENCES:

1. Efimtseva L.O. (2014) Energhetichna bezpeka v Ukraini: sutj, pokhodzhennja ta perspektvy [Energy security in Ukraine: essence, origin and prospects] History of Agricultural Economic Thought, vol.5, pp.85-91
2. I. F. Gribidenko, A. M. Kolot, O. F. Novikov and others (2006) Socialjna bezpeka: teorija ta ukrajinsjka praktyka: monografijsja [Social Security: Theory and Ukrainian Practice]: Kyiv: KNEU, pp. 22.
3. Brown in the UK's new prime minister (2016) Available at – news.bbc.co.uk/2/hi/uk_news/politics/6245682.stm.bbc.27.06.2007.
4. Voropaj N. Y. (2000) Elektroenerghetyka u ekologhycheskye aspekty nacyonalnoj bezopasnosti [Voropaj N.I. Electricity and Environmental Aspects of National Security]. Vol. 3, pp. 7-15.
5. Nyzhnyk N. R. (2000) Nacionaljna bezpeka Ukrainy (metodologhichni aspekty, stan i tendenciji rozvytku): navch. posib. dlja vyshhykh navch. zakladiv [National Security of Ukraine (Methodological Aspects, Status and Development Trends): Teach. manual for higher educators. Institutions] / N.R.Nizhnik, G.L.Sitnik, V.T.Bilous. Irpen, pp. 304 .
6. Sukhin E.I. (2005) Netradycijna energhetyka jak faktor ekonomichnoji bezpeky derzhavy [Nontraditional power engineering as a factor of economic security of the state: author's abstract]. Council nat security and defense of Ukraine, National other international security. Kyiv, pp. 38.
7. Sukhodolya O.M. (2006) Energhoefektyvnistj ekonomiky u konteksti nacionalnoj bezpeky: metodologhija doslidzhennja ta mekhanizmu realizaciji [Energy efficiency of the economy in the context of national security: research methodology and implementation mechanisms] Kyiv.: NAPA, pp. 400 .